

Η ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ (του Γιάννη Ζήση)

«Η περιοριστική αντίληψη που συνίσταται στο να ασχολούμεθα με μία μόνο σειρά παραγόντων προκειμένου να ρυθμίσουμε το σύνολο των προβλημάτων που έχουν τεθεί από την πολύμορφη κρίση την οποία διανύουμε σήμερα δεν αποτελεί τόσο τη λύση όσο καθεαυτό το πρόβλημα», **Aurelio Peccei, Daisaku Ikado***

Φαίνεται πως, στην παγκόσμια ιστορία, υπάρχουν δύο βασικοί αλγόριθμοι για την **κυκλοφορία των ιδεών**.

Ο πρώτος αλγόριθμος συνδέεται με την εγκυροποίηση της σκέψης, σε επίπεδο συστημικό, κινηματικό και, μερικές φορές, και πολιτικό.

Στην περίπτωση που η κυκλοφορία μιας ιδέας έχει αποκτήσει ιδεολογική και πολιτική διάσταση, τότε αποκτά μεγαλύτερη δυναμική διάχυσης, αλλά, από την άλλη, τείνει να περιορίζεται στην αρχική, αναλυτική παρουσίασή της στο έργο του δημιουργού και στην αναλυτική προσέγγιση των ιδεών και των θεωριών, εν γένει. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της ιδεολογίας του σοσιαλισμού από τον Μαρξ.

Στον αντίποδα, **έχουμε να κάνουμε με μια συστημική διάχυση ιδεών**, στην οποία, όμως, και πάλι, χάνεται η ολότητα του έργου

του δημιουργού. Εδώ βρίσκεται το παράδειγμα κυκλοφορίας των ιδεών που έφερε στην προσοχή του κόσμου ο Καντ. Έτσι, ενώ υπάρχουν διάσπαρτες πολλές επιμέρους αναφορές από τα έργα του για πλειάδα ζητημάτων, όπως, επίσης, και μια διάχυτη, γενική και βαθιά εντύπωση για την επιρροή του έργου του με τίτλο **«Κριτική του Καθαρού Λόγου»** – και, γενικότερα, της ομάδας των έργων του που αφορούν τον Λόγο– παράλληλα, η θεωρία του για τις ιδεολογίες, την πολιτική και τους θεσμούς παίρνει μια δευτερεύουσα τροχιά στην εξάπλωση της επιρροής των ιδεών του Γερμανού φιλοσόφου.

Αυτές οι δύο προοπτικές καταγράφουν μια επιρροή των **ιδεών μακράς διάρκειας**. Η μακρά διάρκεια, όμως, συνδέεται με μια φθίνουσα απόδοση όταν εγκλωβίζεται μέσα σε έναν ελιτισμό, ακόμη και αν αυτός είναι ακούσιος, όπως στην περίπτωση του Καντ. Για αυτόν τον ελιτισμό ευθύνονται, εν μέρει, η κουλτούρα του μαζικού πολιτισμού ως προς το θέμα των αισθητικών ή ιδεατών προτύπων και, γενικά, οι διαδικασίες της μαζικής επικοινωνίας.

Στην πρώτη περίπτωση, έχουμε μια παγίδευση σε διαδικασίες «ιστορικής απολογίας». Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η εξέλιξη της τύχης των ιδεών που παρουσιάζονται στο έργο του Μαρξ και η «εγκλωβισμός» τους μέσα από το κυρίαρχο πείραμα εφαρμογής τους που ξεκίνησε με την Οκτωβριανή Επανάσταση.

Θα μπορούσε να πει κανείς πως, ακόμη και στα επιτυχημένα παραδείγματα ακτινοβολίας και επιρροής των ιδεών, η αναγνώριση των ιδεών και της επίδρασής τους στην ιστορία είναι ιδιαίτερα περιορισμένη.

Ο δεύτερος αλγόριθμος είναι αυτός που λειτουργεί μέσω του κόσμου της επικοινωνίας, στην ανανεούμενη διάρκεια της επικαιρότητας. Ο κόσμος μας έχει διαμορφωθεί μέσα από τα μέσα επικοινωνίας του 20^{ου} αιώνα και θα επηρεαστεί ακόμη περισσότερο από τις συνθήκες της μαζικής επικοινωνίας και επικαιρότητας στον κόσμο τον 21^ο αιώνα.

Αυτός ο κόσμος δεν έχει ακόμη επιδείξει την ικανότητα να επιτύχει κλασσικές αναφορές. Δεν έχει επιδείξει την ικανότητα να αναδεικνύει «αξονικές προσεγγίσεις», για να χρησιμοποιήσουμε την ορολογία του Γιάσπερς και του Μάμφορντ. Θα έλεγε κανείς, επίσης, ότι αυτός ο αλγόριθμος παγιδεύει ακόμη και στοχαστές και διανοούμενους στη λογική του «προβοκαρίσματος» της επικοινωνίας, μιας εξωστρέφειας που επιχειρεί να κάνει μια αναβάθμιση της εικόνας του δημιουργού και της συνθηματοποιημένης σκέψης. Είναι εξαιρετικά δύσκολο να εκτιμήσουμε κατά πόσο το νέο τοπίο έχει επηρεάσει ή έχει περιορίσει τη διαμόρφωση μιας κλασσικής ατζέντας ιδεών, επίδρασης των ιδεών και των δημιουργών.

Η τάση για έναν συνθηματικό εντυπωσιασμό, για ένα ύφος εκκεντρικό, για την εξτρεμιστική, ριζοσπαστική και επικριτική σκέψη που στόχο έχει να κυριαρχήσει στο επίκαιρο ώστε να κυριαρχήσει μετά και στο διαχρονικό είναι πολύ αρχαία. Αυτό το βλέπουμε από αναφορές αρχαίων κλασσικών συγγραφέων από την αρχαιότητα, τους Ελληνιστικούς χρόνους και μετέπειτα.

Συνεπώς, το κύριο ζήτημα δεν είναι αν έχουν αλλάξει τα υποκείμενα. Έτσι, παρά τις διαφορές στα μέσα και τις συνθήκες κατά την διάρκεια των αιώνων, μπορεί να πει κανείς ότι δεν επιβίωσαν εύκολα οι μη κλασσικής έκφρασης ιδέες, θεωρίες και δημιουργοί.

Από την άλλη, είναι βέβαιο ότι χάθηκαν πολλές σημαντικές δημιουργίες επειδή πάντα επικρατούσε το μοτίβο της εξοικείωσης με τη δεσπόζουσα νοοτροπία σε μαζικό επίπεδο σκέψης. Σε αυτό περίπου αναφέρεται και ο Μαξ Πλανκ όταν λέει, με έναν ωμό τρόπο, πως δεν επικρατούν οι νέες ιδέες επειδή οι διανοούμενοι και οι επιστήμονες πείθουν τους υπάρχοντες στοχαστές, αλλά αυτές επικρατούν επειδή απέρχεται βιολογικά η σύγχρονη γενεά και αναδεικνύεται μια νέα εξοικειωμένη με τις νέες ιδέες. Αλλά και αυτή ακόμη η διαδικασία εμπεριέχει παλινωδίες, απαξιώσεις ιδεών, θεωριών κ.λπ.

Δημιουργείται ένα πρόβλημα για τις ιδέες όταν αυτές

παρουσιάζονται μέσα σε ένα απαξιωτικό ή εντροπικό περιβάλλον. Η απαξίωση αυτή δεν είναι αποτέλεσμα αποκλειστικά της αδιαφορίας ή την επίκρισης, αλλά και της άγνοιας ή των πραγματικών συνθηκών στο πεδίο όπου κυκλοφορούν οι ιδέες.

Στη σημερινή εποχή, το φαινόμενο αυτό είναι εξίσου έντονο παρά τη δυνατότητα κυκλοφορίας των ιδεών τόσο μέσω του Διαδικτύου, όσο και μέσω άλλων σύγχρονων μορφών δικτύωσης. Ταυτόχρονα, όμως, η υπερπληθώρα της πληροφορίας, τα μαζικά πρότυπα, και οι όροι της αγοράς που ελέγχουν την κυκλοφορία των ιδεών αποτελούν φίλτρα κι έναν φραγμό με ενσωματωμένο θόρυβο, εντροπία και λήθη ή απαξίωση σε ό,τι αφορά την κυκλοφορία ορισμένων φωτεινών ιδεών.

Παρομοίως, σημαντικές δημιουργίες στον καλλιτεχνικό τομέα μπορεί να αδικήθηκαν, άλλες αναδείχθηκαν επί αρκετές δεκαετίες αλλά τώρα είναι καταδικασμένες να περάσουν στην λήθη, άλλες είναι καταδικασμένες σε ένα φθίνοντα κύκλο επικαιροποίησης, μέσα από την ανάγκη ενός αναδρομικού «λίφτινγκ» της επικαιρότητας. Φαίνεται ότι υπάρχει ένα έλλειμμα συστημικής απορρόφησης της γνώσης, της πληροφορίας, τόσο με την έννοια την αισθητική ή την αρμονική, όσο και με την έννοια τη χρηστική και την επιστημονική.

Το αγοραίο σύστημα δεν αποκλείεται να μπορέσει να αφήσει κλασσικό ίχνος. Η έλλειψη εκτίμησης ή διάκρισης οφείλεται στις μεγάλες πληθυσμιακές κλίμακες των αστικών κέντρων που λειτουργούν χαοτικά, παρέχοντας άλλου είδους προοπτικές και δυνατότητες. Όμως, εδώ πρέπει να εκτιμήσουμε ότι **έχει πια διευρυνθεί το πεδίο διασύνδεσης των ιδεών με την οργανικότητα της ζωής μας**. Οι ιδέες λειτουργούν ως οι βασικοί κόμβοι συστημικής διακυβέρνησης στον κόσμο και, πέρα από τη συνθηματική ρήση του Κένυς, (που μεταφέρουμε εδώ σε ελεύθερη απόδοση), ότι όλα τα δραματικά γεγονότα –έστω και αν το αγνοούμε– έχουν ξεκινήσει από μια διακήρυξη ιδεών, πρέπει να σημειώσουμε πως η ανάγκη συστημοποίησης του κόσμου, που καταδεικνύεται από τις λειτουργικές και δομικές κρίσεις, φέρνει σε πολύ πιο στενή επαφή την ανθρωπότητα με τις ιδέες.

Τελικά, η κρίση στην εφαρμογή των ιδεών και η ανάγκη γεφύρωσης της ζωής της σκέψης με την διακυβέρνηση ενδοβάλλει μια δυναμική μόχλευσης, ώσμωσης και ζύμωσης της ζωής με το ιδεατό, που είναι πολύ πιο έντονη από οποιαδήποτε άλλη εποχή. Αυτή η κρίση θέτει σε δοκιμασία, επίσης, τον ρητορικό και διακηρυκτικό λόγο όπως αυτός έχει αναπτυχθεί από ιδεολογικά πολιτικά συστήματα, από την επιστήμη, από την τέχνη, από την οικονομία και από τις θρησκείες, μέσα από το αξιολογικό καθρέφτισμα στην πράξη. Οι ηγεσίες, αλλά και οι κυβερνώμενοι, υποχρεώνονται σε μια αναφορά σε ιδέες, πολύ περισσότερο δε τώρα που το έλλειμμα ευθύνης, συνέπειας, κατανόησης και ουσιαστικής επικοινωνίας είναι πιο μεγάλο παρά ποτέ.

Από τη σύγχρονη κρίση στην εφαρμογή των ιδεών θα διαμορφωθούν νέες συνθήκες. Ανάλογα με την απάντηση που θα δώσουμε, θα φανεί το κατά πόσο ως ανθρωπότητα θα επιδιώξουμε να επιλύσουμε τα παγκόσμια ζητήματα μέσα από τον κόσμο της έννοιας ή θα οξύνουμε τις κρίσεις μέσα από παρεξηγήσεις – **διότι δεν μπορεί να υπάρξει σχέδιο βιωσιμότητας χωρίς σχέδιο βασισμένο σε έννοιες** που να είναι κατανοημένες και να διαχέονται μέσα στην κοινωνία, στους ανθρώπους και στους λαούς.

Έτσι, λοιπόν, μέσα από το σημείο εξέλιξης, η οξύτητα των ανθρώπινων προβλημάτων υποβάλλει το κυρίαρχο αίτημα της διάλυσης της πλάνης και της ψευδαίσθησης, και αυτό είναι βασικό προαπαιτούμενο για την ολοκληρωμένη κατανόηση των ιδεών.

Από την ίδια την εμπειρία της ζωής αναδεικνύεται ως αναγκαίο το ομαδικό μοντέλο προσέγγισης, ομαδικό ως προς τις ίδιες τις ιδέες – για παράδειγμα, δεν μπορεί να προσεγγίζει και να αναγάγει κανείς σε μοναδική και δεσπόζουσα μια ιδέα που να καλύπτει ολόκληρο το σύστημα. Η συστημικότητα απαιτεί μια ομαδοποίηση στις ιδέες, στις αρχές, στις αξίες και επιβάλλει μια τέτοια προσέγγιση στο έργο των δημιουργών και τη δημιουργία. Απαιτεί ίσες ευκαιρίες ανάδειξης και προβολής όλων με κριτήρια ποιότητας και συνεργατικής σύνθεσης. Αυτή η ανάγκη μπορεί, ενδεχομένως, να μην εξυπηρετηθεί από την

παρούσα ή τις επόμενες γενεές. Αλλά, δυστυχώς, όσο δεν θα εξυπηρετείται, θα οξύνονται τα προβλήματα και τα ελλείμματα που έχουμε ως ανθρώπινο είδος απέναντι στις ιδέες, ελλείμματα που τα έχει γιγαντώσει ακόμη και ο σχολαστικισμός των δημιουργών, όπως και ο φανατισμός των οπαδών και των επιγόνων. Οι εξειδικεύσεις ή ο ελιτισμός τους και η δημαγωγικότητα τους θα ενσκήψουν και θα οξύνουν τις υφιστάμενες ιστορικές και διαχειριστικές κρίσεις. Στην πολύ μεγάλη κλίμακα της ανθρωπότητας, δεν είναι βιώσιμο να εξακολουθήσουμε να ενεργούμε με την παραδοσιακή μικροπρέπειά μας στις σχέσεις μας με τις ιδέες, μέσω της άγνοιας, του «ετσιθελισμού», της χωριστικότητας και των συνήθων νοοτροπιών και συμπεριφορών.

Είναι καιρός για μια μεγάλη αλλαγή στη στάση μας απέναντι στον κόσμο των ιδεών, στον κόσμο της έννοιας, στον κόσμο των σχεδίων, στον σχεδιασμό του κόσμου με την συνεισφορά των ηγεσιών και των δημιουργών μέσα από μια αλληλέγγυα ομαδικότητα.

**Από το βιβλίο «Γη – πατρίδα» του Έντγκαρ Μορέν, εκδ. ΟΔΥΣΣΕΑΣ.*

Γιάννης Ζήσης, συγγραφέας

Πρώτη δημοσίευση: 20 Ιουνίου 2009

(solon.org.gr)